

IRENA MILOŠ

Koji mjesec laže, koji istinu o jelenjoj ljubavi kaže...

U listopadu lišće pada, u studenome studen vlada. Jedna je to od narodnih izreka kojom bismo se mogli poslužiti pri objašnjenju podrijetla naziva tih dvaju mjeseci u našem jeziku. Kako se bliži kraj godine, načinit ćemo i mali pregled naziva mjeseci u godini. U mnogim su jezicima zadržani latinski nazivi za mjesece, koji bi u hrvatskome jeziku, da je to njihova preporučena standardna inačica, glasili – *januar, februar, mart, april, maj, juni, juli, august, septembar, oktobar, novembar i decembar*. Upravo na takve nazive, podrijetlom iz latinskoga, nailazimo u slovenskome, srpskome, u nekim drugim slavenskim i pogotovo neslavenskim jezicima. Zanimljivo je da je rimska godina nekoć započinjala mjesecom ožujkom (martom), pa su latinski nazivi za sedmi, osmi, deveti i deseti mjesec u godini, odnosno za septembar, oktobar, novembar i decembar, načinjeni, logično, prema latinskim brojevima: *septem* ‘sedam’, *octo* ‘osam’, *novem* ‘devet’ i *decem* ‘deset’. Sve se promijenilo uvođenjem siječnja (januara) kao prvoga mjeseca u godini, a navedeni su mjeseci pomaknuti u kalendaru, a zadržali su stare nazive.

Hrvatski je poseban po tome što u službenoj upotrebi ima svoje narodne nazive za mjesece u godini. Počnimo stoga redom...

Je li zbog toga što hladnoća siječe dah ili zato što pri jakome mrazu nebrizni gospodari moraju odlaziti u šumu radi sječe drva za ogrjev – nije više ni važno. Siječanj je u našem podneblju srce zime, carstvo mrazova. Tako je otprilike naš poznati nedavno preminuli meteorolog Milan Sijerković za *Poljoprivredni kalendar* 1989. godine opisao mjesec siječanj. No postoje i druga tumačenja naziva koja ga povezuju s riječima *svečan/svičen/sičan* jer upravo u siječnju imamo nekoliko važnih blagdana, pa ne trebamo ni spominjati koliko se radujemo vremenu između Nove godine i Svetih triju kraljeva.

Češki jezik, primjerice, mjesec siječanj naziva *leden*, a u bugarskome jeziku, i slovenskome arhaičnome, *prosinac* je zapravo naziv za naš mjesec siječanj. No kad slovenski narodni jezik kaže *svečan*, a bugarski *sečenj*, to je zapravo drugi po redu mjesec u godini ili u hrvatskome – veljača. O postanku naziva *veljača* ima nekoliko teorija, a najčešće se spominju dvije: jedna prema kojoj je veljača mjesec u kojemu dani postaju *velji*, odnosno veći ili dulji, i druga prema kojoj se drugi naš mjesec naziva po starome slavenskom poganskom blagdanu *Velja noć*, to jest noć posljednjega mladaka (mladoga Mjeseca) prije proljetne ravnodnevice.

Ožujak je varljiv mjesec, čas se čini toplim, čas hladnim, a znade i snijeg ponovno zapasti, stoga je u njegovu korijenju riječ *laž*. U travnju raste trava i sve postaje zeleno, a kako je veoma zelen i sljedeći mjesec svibanj, travanj je u narodu često bio nazivan *mali travanj*, a svibanj *veliki travanj*. U svibnju cvjeta svib ili svibovina – listopadni grm s plodom i sitnim bjelkastim cvjetićima, dočim je i lipanj naziv dobio po lipi, drvetu koje su Slaveni smatrali svetim. Lipe otprilike u to doba u nas procvjetaju zelenkastožutobijelim mirisnim cvjetićima. Od lipe se može skuhati i veoma dobar čaj, a njezini se cvjetovi mogu brati i sljedećega mjeseca, pa tako

Poljaci mjesec srpanj nazivaju *lipiec*, a Litavci *liepa*. Kako se jezično, ali i zemljopisno krećemo prema sjeveru i istoku Europe, tako se pomiču i nazivi za mjesece jer i trava i lipa u hladnijim krajevima prolistaju i procvjetaju kasnije.

U srpnju se vadi srp jer počinje žetva, u kolovozu se, nakon žetve, iz polja kola voze, a za rujna nismo sigurni je li od rujna vina, od rujne (crvene) boje ili rike (ruja) jelena i ostalih životinja koje u rujnu započinju svoj ljubavni zov. Isto tako u hrvatskome jeziku postoji i naziv *mali srpanj* za mjesec srpanj te *veliki srpanj* za kolovoz. U svim slavenskim jezicima supostoje slični nazivi, npr. u češkome *srpen*, u poljskome *sierpien*, no označavaju mjesec kolovoz. Listopad i studeni opisali smo na početku članka, ali neće ta dva mjeseca proći tako glatko, i to ne zbog jezika, nego zbog – povijesti. Dakle, prije 102 godine, otprilike u ovo doba godine, jedna je revolucija utjecala na raspad Ruskoga Carstva. Bila je to Boljševička revolucija u Rusiji, koja se naziva i Oktobarskom revolucijom, premda je prema našem kalendaru počela 7. studenoga. No Rusi su se tada koristili julijanskim kalendarom (koji se od gregorijanskoga razlikuje za 13 dana), pa se računajući tako ta revolucija dogodila, prema njihovu kalendaru i nazivu za mjesec listopad – 25. oktobra.

I na kraju godine – evo nas u prosincu. Blagdani su, ljudi su oduvijek osjetljiviji u to doba godine jer se rade računati, i to oni životni, a voli se više i trošiti i davati ne bi li sljedeća godina svima počela bogato i radosno. Stoga je li se u prosincu u predblagdansko vrijeme više prisilo i davalo ili čekalo da sunce ponovno prosine, ne možemo odlučiti, a dvanajstnik ili grudan ujedno je naš posljednji mjesec u godini i u ovoj priči.

Matija Divković sastavio je prije četiri stoljeća i prvi tiskani kalendar na hrvatskome jeziku. Različiti nazivi za mjesece postali su problem u vrijeme narodnoga preporoda kad su 1835. počele na hrvatskome jeziku izlaziti *Novine Horvatzke* s književnim prilogom *Danicza Horvatzka, Slavonzka y Dalmatinzka*, u kojoj se pokreće rasprava o ujednačavanju različitih naziva mjeseci. Godine 1837. u *Danici* se prvi put predlažu današnji nazivi, a izabrani su na temelju djela *Kućnik* Stjepana Josipa Relkovića iz 1796. godine. To je savjetnik o poslovima u seoskome gospodarstvu, prema mjesecima, tijekom cijele godine, napisan epskim desetercem. Djelo je pomoglo da se u Hrvatskoj prihvate narodna imena mjeseci.

Narodne izreke povezane s mjesecima

Poslije velje – svako zelje.

Ožujkska vedrina, vinova rodna godina.

Uvijek se laže što se prvoga travnja kaže.

Svibanjske kiše padajte što više.

Svibanj hladan – seljak neće biti gladan.

Srpanj je suh i blag – narodu je drag.

Suh kolovoz – bit će suho vino, voden kolovoz – vodeno i vino.

Ljeto prođe – jesen u rujnu dođe.

U studenome grmljavina – rodna iduća godina.